

Perník

HELEN OYEYEMI

přeložil Petr Onufer

edice angloamerických autorů

ARGO

Perník
Helen Oyeyemi

Perník

**HELEN
OYEYEMI**

přeložil Petr Onufer

Vydání knihy podpořilo Ministerstvo kultury České republiky
a Nadace Český literární fond.

Edici angloamerických autorů řídí Petr Onufer

GINGERBREAD

Copyright © 2019 by Helen Oyeyemi

Czech edition © Argo, 2021

Translation and afterword © Petr Onufer, 2021

Cover art © Veronika Holcová, 2021

ISBN 978-80-257-3684-5 (váz.)

ISBN 978-80-257-3712-5 (e-kniha)

Pro Ellu

Pe forme to þe fynisment foldez ful selden
(*Však sotvakdy shodne se s počátkem skonek*)
Sir Gawain a Zelený rytíř, v. 499

Perník Harriet Leeové vás nepohladí po dušičce. Není v něm zapečená žádná nostalgie, žádné ozvuky nevinného požitkářství ani předškolního veselí. Není pokorný a není ani vysušený.

Když si vás Harriet předchází nebo se obává, že ji nesnášíte, podstrčí vám omláčenou plechovou dózu nacpanou perníkem a pak se diskrétně vzdálí; ještě předtím ovšem pokývá hlavou, usměje se a poprosí, abyste jí dózu vrátili, až se vám to bude hodit. Nevyjádrí naději, že vám bude chutnat: on vám totiž chutnat bude. Možná si myslíte, že perník nemáte rádi. Inu... tak ochutnejte ten její. Jestli se vyhýbáte sacharidům, udělá vám ho z mandlové či kokosové mouky, a jestli nesnesete lepek, uhněte ho z mouky z pohanky nebo prosa, není problém.

Jeden milovník perníku kdysi Harriet řekl, že jíst její perník je jako pojídat pomstu. „Jako byste si pochutnávali na samotném srdci vyrvaném z člověka, který hrozně ublížil vaší lásce a myslel si, že mu to projde,“ rozváděl to. „Právě na tom srdci, rozemletém na prášek a říznutém kořením, solí a sirným sirupem, jako by se odměřil med, nechal se vzplanout jasným plamenem a vmísil do těsta spolu s roztavenou lžičkou. Jste génus. Navěky jste mi zničila život. Děkuju vám.“

„Já děkuju vám,“ odpověděla Harriet.

Peče dva druhy – ten první zuby rozlámete na střepy, do druhého se pěkně zakousnete. Oba jsou tmavé a od pohledu vás z nich bude bolet břicho. No a co? Stejně se z jídla hned po rozžvýkání stane nevábná kaše. Harriet někdy

lidem říká, že jde o starý rodinný recept a že přípravu a postup odkoukala od matky. To je sice pravda, ale zároveň je to v zájmu působivosti náležitě příkrášleno. Harrietina matka Margot perník dvakrát nemusí. Nad mísou stávala vždycky sama a hnětla těsto zařatou pěstí rohovníka.

Harriet Araminta Leeová s očima kolouška Bambiho se ovšem svému perníku v ničem nepodobá. Má-li nějakou auru, bude celá pastelová. Harriet je čtyřiatřicet, vždycky je oblečená o něco elegantněji, než je právě třeba, a punčochy si natahuje v rukavičkách, aby si na nich neudělala oko. Má lehounký andersajtánský přízvuk, jemně ho potlačuje, aby na lidi nepůsobila exoticky, a nelíbí se jí vlastní úsměv. Přesně řečeno se jí nelíbí, že na fotografiích vypadá její úsměv nepřirozeně. Takže usmívání nepřipadá v úvahu. Má však pocit, že se nemůže tvářit nevzrušeně, aniž by působila odměřeně, a tak zhusta přepíná mezi dvěma výrazy – jednomu říká ostražitý, druhému vstřícný, ačkoli rozdíl mezi nimi pozná jen ona sama. Jelikož její jméno není nijak neobvyklé, potkala v životě i jiné Harriet Leeové, Leighové a Liové. Úhrnem vzato je Harriet Leeová/Leighová/Liová drsňačka, padavka, citlivka a sympatická drzounka, požitkářka a puritánka. Jedna Harriet Leeová dělá přes den na poště a po večerech se věnuje stand-up comedy, další Harriet Liová provozuje psychoanalytickou praxi. Jedna Harriet Leeová je princezna z Essexu, jiná Harriet Leighová zas námořní důstojnice a ještě další Harriet Liová prodavačka natolik nepřijemná, že si člověk zapamatuje její jméno, aby si na ni mohl stěžovat u vedoucího. Naše Harriet je toho názoru, že značku Harriet Liová/Leighová/Leeová obohacuje o jediné: o kategorickou upřímnost. Její perník se vyznačuje stálostí. Přechá všechny okázalejší dárky. Květiny uvadnou a přijdou o své pestré okvětní plátky, na čokoládových lanýžích vyraší zelenkává plíseň, ale Harrietin perník si dál dřepí v té své plechové dóze, o nic přitažlivější než v den, kdy dorazil, zároveň však o nic odpudivější.

Recept na perník pocházel z otcovy strany rodiny. Byl dílem ženy, která se Harrietinou prapraprababičkou stala tak, že zachránila život Harrietinu praprapraděčkovi. Za jejich časů platilo, že odsouzení na smrt mohou být během veřejné popravy omilostněni. Než kat postrčil člověka k šibenici, učinil jeho jménem jeden dohazovačský pokus. *Je někdo ochoten sezdát se s touhle špínou?* nebo jak se to tehdy říkalo. Svatba vás očistila jako sám očištec. Stačilo, aby z davu vykročil jediný člověk a prohlásil, že se zaručí za odsouzencovu nápravu. Dělo se to zřídkakdy, ale dělo se to. Pak ty dva bez prodlení oddali, aby si to ani jeden nemohl rozmyslet.

Z mravního úhlu či snad ze zorného úhlu věčnosti chápali mnozí veřejné popravy jako gesto usilující o jistou rovnováhu. Jiní je zase brali jako zábavnou podívanou, v životě Harrietiny prapraprababičky však kvůli onomu zvyku s omilostněním hrály veřejné popravy roli ne nepodobnou dnešním schůzkám naslepo či speed datingu. Realisticky založené osobě, která má jakous takous představu, co hledá, se tu nabízela spousta příležitostí. Na předchozích pěti popravách prapraprababičku její instinkt varoval. Tentokrát se však natlačila co nejbliž k šibenici, ocitla se vedle nějaké ženy, která štkala do luxusního kapesníčku, a přišlo jí zajímavé, že si dotyčná pořád otupává obličej, ač jí z očí neskanula jediná slza. Prababičku rovněž zaujalo i to, že žena neustále něco posunkuje k muži, který měl být zanedlouho popraven, a ten na to odpovídá nefalšovanými slzami. Otrhaný ničema a dáma v hedvábí. Když přečetli soupis jeho provinění, nabyla prapraprababička dojmu, že ačkoli je téměř nevyhnutelně provázelo násilí, jejich hlavním motivem byly peníze. Dívala se po očku na dámu v hedvábí, ta poslouchala s očima sklopenýma a kapesníček si přidržovala před ústy, aby zakryla, že se nejspíš usmívá. Prapraprababička se ještě jednou podívala na otrhaného ničemu a v duchu mu dala sbohem. Pomyslela si, že zemřít mladý je pro důvěřivce vlastně milosrdenství,

poněvadž když se člověk napálí až příliš často, zlomí ho to na duchu.

Když byl však praprapradědeček vyzván, aby pronesl poslední slova, pravil, že by to všechno provedl zas. Hlas se mu trásl natolik, že to musel několikrát zopakovat, než mu bylo vůbec rozumět. Horšího lháře aby pohledal. Prapraprababička si řekla, že to s ním zkusí.

V rodině se vyprávělo, že si spolu užili nemálo zábavy: pragmatička a muž, jehož důvěřivost málem stála život. Jeden měl víc trpělivosti, druhý zase víc rozhodnosti, co do odvahy na tom byli zhruba stejně, a tak se z jejich lásky rodilo možné i nemožné a nemuseli si nic vyčítat. Usnesli se, že si vezmou do pachtu polnost, pěstovali pro jejího majitele obilí a žili v podstatě vydáni na milost podnebí, které se tři čtyři roky po sobě projevovalo úžasně blahodárně, a pak si najednou všechny své dary vzalo nazpátek, sežehlo, zaplavilo a zmrazilo pole či hráblo šedavou rukou do půdy a zaškrtilo rašící výhonky u samého kořene. Nad hojnou úrodou se rodina nadmíru zaradovala a zděsila zároveň – ocitla se totiž pod drtivým tlakem dočasnosti, jako když člověk shrábne hromadu zlata, a to se pak promění v prach. A co se hubených let týče... Harrietini papraprapředci se vyhýbali modlitbě i provokaci. Probrali to ze všech stran a příroda jim připadala jako bytost, která je buďto krutá, nebo šílená. Nijak zvlášť se s ní netoužili dorozumívat, jen se ji snažili neurážet. Plořili další a další děti, takže jich bylo pořád kolem patnácti, počítaje v to i ty, kdož byli jednou nohou v hrobě nebo se na tento svět brzy chystali přijít. Recept na perník patří mezi recepty z hubených let a je mezi nimi zcela výjimečný, protože u receptů z hubených let jde hlavně o to, aby se spotřebovalo úplně všechno a z nepoživatelného se stalo jakž takž jedlé. Podle žádného z nich se neudělá nic dobrého, jedině ten perník, ten je právě tak lahodný, jak je zapotřebí. Kdysi rodině zbývalo k snědku už jen žito prolezlé snětí a upotřebit ho bylo tak riskantní, že

si prapraprababíčka pěkně nalámala hlavu nad tím, jak to zaonačit. Ke slovu přišly drahocenné přísady, hřejivá skořice, muškátový oříšek, hřebíček a zázvor, to nejlepší na konec. Po tomhle perníku se možná osypete, opuchnete a opotíte nebo vám odpadnou údy. Často na to nedošlo – často se přepečlivým prosíváním ze zrna vybralo tolik námelu, že se z žita připravoval jen běžný pokrm, nikoli rovnou ten poslední. Ale čistě pro všechny případy se perníkem sichrovalo, aby se člověk do riskantního polykání nenutil, nýbrž tak činil rád.

Při pomyslení na to provizorní vytěšňování strachu Harrietině matce dodnes naskakuje husí kůže. Skrývá se tak možnost volby, zajišťuje se tak, že člověk neodmítne, co mu maminka uchystala. Ať se děje, co se děje, hladu nebude. Margot Leeová má podezření, že se s tím receptem za ta léta všelijak čachrovalo. Ona sama ošidnou žitnou mouku nahradila moukou z pšenice, prolezlé červy a plesnivé kvůli vrtochům počasí. Ne že by se z ní někdo roznemohl, jen byla tak podřadná, že se nikde nedala prodat. A Margot perník nikdy neprodávala, ačkoli jej mockrát vyhandlovala za něco užitečného. Za informace, za nějakou tu laskavost, a ano, nejméně jednou i za trochu povolnosti. Ona mohla na oplátku nabídnout jen a jen perník, nic jiného nazbyt neměla.

Když si ten recept prochází Harriet, úplně vidí, jak v něm svorně spolupracují pragmatik s ideologem a přitom se na sebe znaveně usmívají. V jejím podání se perník peče v kuchyni v západním Londýně, naládované moderním vybavením, a výhradně z bio přísad. Změnilo se všechno vyjma perníku, ten v sobě pořád spojuje lahodu a nebezpečí. Takový Emerson se svým moudrem, že „každá věc se dá uchopit ze dvou stran“, by si s tím hlavu nedělal. I když i on dodává: „Pozor, ať za ni nevezmete z té nesprávné.“ Harriet si nikdy není jistá, jakou stranou vlastně svůj vlastní perník lidem podává. A ještě méně jí je jasné od té doby, co má dceru: Perdita se narodila na konci onoho týdne v listopadu, kdy si stromy volí, zda padne panna, nebo orel, a listí se

s jejich svolením snáší k zemi jako kroužící narezavělé mince. Perdita perník miluje a svého času pořád smutňounce a roztomilounce žadonila o další. A to poté, co ho už zblajzla celou dózu, a i přes to, že jí babička říkala: „Už ani drobek, ty Pašíku jeden obtloustlá.“ Ta přezdívká nebyla zrovna vtipná, a za pár měsíců se s ní beztak přestalo, poněvadž Perdita pohubla tak, že byla jako věchýtek.

Když Margot podotkla, že perník Perditě „zrovna ne-svědčí“, Harriet namítla, že perníkem to nebude; může to být kterýmkoli ze spousty jídel, která Perdita jí. O pár týdnů později, kdy se už nedalo popřít, že Perdita kromě perníku nejí nic jiného, Harriet prohlásila, že holka má určitě tasemnici, a vyzkoušela na ní všemožné odvary a babské rady. Margot se rozhodla, že nebude čekat, až se v tom pochmurném perníkovém představení zjeví na scéně Smrtka; to, že po té pochoutce dychtí šestiletá holčička celou svou dušinkou, jí bylo úplně ukradené. Probrala vše s lékařem, nechala jí stanovit diagnózu a vyslovila se zcela jasně, že jestli Harriet Perditě ještě někdy podstrčí k jídlu něco s lepkem, nechá ji zabásnout za týrání dětí. Teď jí Perdita perník jenom ve snu, jelikož má povolené pouze žitné pečivo. Krapet pod váhu už asi bude mít napořád a vlasy jí nadále zůstávají šedivé. Zešedly jí, když byla nemocná, a teď jí tedy ladí s Harrietinými a Margotinými. Vlasy v barvě perleti a pleť hnědá jako kůra stromů. Zdálky vypadají Margot, Harriet a Perdita jako tři babičky. Pak přijdete blíž a zjistíte, že nemají v obličeji jedinou vrásku.

Když si na to Harriet vzpomene, stále žasne nad tím, že

Perdita si pořád říkala o perník.

A ona, Harriet, pořád pekla další.

Postupně si Perdita o další perník už pouze neříkala, začala se jej neústupně dožadovat, i když se jí nafukovala a zauzlovávala střeva, i když se jí z krve vyplavovalo železo.

Harriet pořád pekla další.

Margot si už celou tu záležitost zaškatulkovala jako kombinaci několika prozaických faktorů: masochismu, celiakie a maniakálně vstřícné matky. Že to je s Perditou takhle, si ovšem Margot myslí jen proto, že v její společnosti se Perdita chová většinou celkem normálně. Margot nebyla u toho, když si Perditiny panenky začaly stěžovat na pohádku, kterou jim Perdita četla. Ptaly se jí, jak by se jí asi tak zamlouvalo, kdyby jí někdo sedm večerů za sebou četl totéž. Ptaly se jí, jestli se je snaží dohnat k šílenství. Řičely na ni skrz nozdry, jako Susie Greeneová v seriálu *Larry, krot' se*. Harriet zvedla oči od slohovek, které zrovna známkovala, poplašeně se pousmála a zadívala se na Perditu. Ta se zazubila jako halloweenská dýně; její matka ten úsměv úplně milovala. Zrodilo se spiklenectví.

To bylo před deseti lety. Dnes je Perditě skoro sedmnáct a dává si pozor na jazyk, váží slova, jako by se každá věta měla rovnou tisknout. Perdita se třeba začne nad něčím rozplývat nebo se do toho či onoho zostra pustí, a pak se zarazí v půlce věty, lehce zmateně se rozhlídne a dopoví: „Ehm... ale to už je vlastně jedno...“ Harriet nezná nikoho, kdo by se zaobíral pomíjivostí tolik jako její dcera. Nechce Perditu měnit, ale v těchhle sklonech cítí nebezpečí. Harriet Perditu sleduje v tlačeničce před školní bránou a bezděčně jí dochází, že není u spolužáků ani oblíbená, ani neoblíbená; prostě si jí ve třídě jen nevšímají. Harriet zaslechla, jak se Perdita na něco ptá, a viděla, jak je odpověď bez zaváhání adresována jiné dívce, jako by otázku položila ona. Perditě to zdá se nevadí, ani nejspíš nemá pocit, že by jí hrozilo, že přijde o právo na tělesnou existenci. Naopak, schválně od sebe odvádí pozornost. Když na ni náhodou někdo promluví, Perdita jen zavrtí hlavou. A když to dotyčnému ani pak nedojde, dodá docela mile, ani trochu odměřeně: „Kdepak, já tady nejsem.“

Před pár roky se Perdita přihlásila do školní talentové soutěže. Celé týdny si pro flétnu aranžovala skladbu „Black“ od korejského rappera G-Dragona. Harriet si

dohledala překlad textu té písně. První verš zněl: „Moje srdce má černou barvu...“

Perdita nepostoupila ani do předkola, ale nenechala se tím odradit a jedné snové svatojánské noci předvedla své vystoupení Harriet a Margot: hotová Titanie oděná v sametu, obklopená ozdobnými svícný. Potřebovala lehký rytmický doprovod, a tak její matka potukávala kotníky prstů o desku stolu, ale jinak Perdita originál nastudovala zcela minimalisticky, ticho v něm dostalo stejný prostor jako píseň. Z jednotlivých tónů jako by číselá aura... bylo to jako sledovat, jak labuť probleskuje skrz rákosí. Vedle výbušné elegance jejich spolužáků a jejich sestav capoeiry, rozjuchaných rapových battlů a nevysvětlitelně dojemných interpretací Ariany Grande interpretující Céline Dion neměl Perditin výstup šanci na úspěch. Ale když Perdita přehrála song Harriet a Margot, dožadovaly se přídávku. Ten byl pochopitelně naprosto vyloučen.

Perdita má za to, že Harriet se snaží zapojovat do dění kolem sebe až přespříliš. Kdykoli projdou kolem lidí, kteří si rozjařeně pořizují selfie před nějakou památnou stavbou, a Harriet se jim nabídne, že je vyfotí ještě jednou, Perdita ucedí: „Tohle jsme si snad už vysvětlily.“ Harriet zastavuje lidi, co se perou s taškami nacpanými nákupem, a dekorativní japonskou páskou jim slepí ucha tašek dohromady, aby nic nevytrousili. Perdita matku vyzývá, aby se kála, a matka se nikterak nekaje. Podotýká, že snaživcům se stejně málokdy dostane sdostatek pozornosti na to, aby byli někomu skutečně na obtíž. Jeden příklad za všechny: v Perditině škole funguje neobyčejně asertivní výbor sdružení rodičů a přátel školy, a ve snaze do něj zapadnout naplnila jednou Harriet devět dóz perníkem, ovázala je všechny duhovou mašlí a za ni zastrčila cedulku se jménem dotyčného člena výboru. Všichni adresáti však nechali dózy na židli, za židlí nebo pod židlí, aniž by je otevřeli, a Harriet se tudíž začala trápit, jestli je třeba neurazila tím, že špatně napsala jejich jména nebo si je